

СТРАТЕГІЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми Особливість сучасного етапу ЗЕД полягає в поглибленні процесів транснаціоналізації та глобалізації. Якщо раніше суб'єктами ЗЕД масово виступала держава в особі створених нею організацій, міністерств і відомств, то сьогодні - виробники, посередники, фінансові установи (у т.ч. міжнародні), суб'єкти ринкової інфраструктури ЗЕД (інформаційні, рекламні агентства, страхові компанії) і транснаціональні компанії (далі – ТНК), які відіграють зростаючу роль в економічному житті України та формуванні її іміджу в очах світової спільноти.

Позиціонування держави на світовій арені, створення бренду держави та вмиле управління ним, або так званий брендинг країни, в сьогоднішніх реаліях набуває все більшої ваги. Мистецтво творення позитивного іміджу країни завдяки підкресленню її переваг, розкриттю різних аспектів ідентичності, а також креативній, продуманій роботі, спрямованій на нівелювання негативних асоціацій, об'єктивних чи суб'єктивних, на їх перепрограмування, є відносно новим інструментарієм реалізації української зовнішньої політики.

Обмеженість державної підтримки інноваційних програм, небажання банків фінансувати інноваційні проекти внаслідок підвищеного ризику, орієнтація приватного бізнесу на господарську діяльність з швидким терміном окупності вкладень, обумовлюють низький рівень модернізації економіки. Структурна незбалансованість економіки негативно впливає на потенціал економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності країни в довгостроковій перспективі, формує неефективну модель здійснення її зовнішньоекономічної діяльності.

Ці та інші причини зумовили необхідність прийняття зовнішньоекономічної стратегії нашої держави, тому що в довгостроковій перспективі в області зовнішньоекономічних зв'язків Україна складається якісно нова ситуація в порівнянні з попереднім періодом. Це обумовлено як системними змінами в світовій економіці і зовнішньоекономічних відносинах країни, так і необхідністю переходу національної економіки на інноваційний шлях розвитку. По-перше, посилюється активність держав у світовій економічній політиці. Скоординовані дії країн у торговельно-політичній сфері зумовлюють необхідність розробки довгострокового бачення і довгострокової стратегії нашої країни в цій галузі. В умовах посилення міжнародної конкуренції зростає необхідність створення всього спектра зовнішньоекономічних інструментів, якими володіють розвинуті країни світу. По-друге, перехід української економіки на інноваційний шлях розвитку передбачає реалізацію великих стратегічних ініціатив і проектів, що здійснюються в масштабах світової економіки, із залученням потенціалу інших країн та іноземних компаній. Необхідна довгострокова координація таких проектів, що вимагає підвищення системності розробки зовнішньоекономічної політики та ув'язки її з пріоритетами внутрішньої політики. По-третє, українські компанії активно виходять на світовий ринок. У зв'язку з цим вони потребують системної і масштабної підтримки з боку держави у сфері експорту та інвестування в зарубіжних країнах, подолання бар'єрів щодо доступу на зовнішні ринки. Таким чином стає край необхідним розробка конструктивних пропозицій щодо підвищення ефективності стратегії зовнішньоекономічної діяльності у сучасних умовах транснаціоналізації.

Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій. Концептуальні підходи щодо побудови зовнішньоекономічної стратегії держави знайшли своє відображення в роботах ряду вітчизняних і зарубіжних економістів, таких як: Барабашіна Г.В. і Качан С.М. [1], Зіновієва Ф.В. [4], Дергачова В.О. [2], Жаліло Я., [3], Новікова І. В.[5], Филькевич І. А.[7],

Сутирін С.Ф. [6], та ін. Дані дослідження сприяли цілям найбільш повного теоретичного осмислення проблематики включення України в міжнародні економічні процеси, її сталого та інноваційного розвитку в умовах глобалізації.

Однак, єдиного визначення категорії «зовнішньоекономічна стратегія» в працях вітчизняних і зарубіжних економістів не існує. Жаліло Я. у своїй монографії [3] Розглядає економічну стратегію як «визначення довгострокових концептуальних планів впливових економічних сил, які мають достатні потужності для втілення цих планів у життя» На думку Дергачова В.А. [2;с.137] зовнішньоекономічна стратегія держави полягає в досягненні економічних цілей на світовому ринку, реалізується ж вона в процесі зовнішньоекономічної політики, основою якої є державні законодавчі акти та доктрина національної безпеки.

Вітчизняні економісти Барабашіна Г.В. і Качан С.М. під зовнішньоекономічної стратегією розуміють стратегію, яка впливає з об'єктивно існуючих порівняльних і конкурентних переваг у різних галузях народного господарства і передбачає пріоритет національних економічних інтересів в системі методів і форм регулювання світогосподарських зв'язків, ґрунтується на засобах тарифного і нетарифного регулювання, спрямована в цілому на створення конкурентного ринкового середовища, поступове формування економіки, орієнтованої на експорт [1]. Шелепов Ю.В. [8; С.13-15] для оцінки ступеня залученості тієї чи іншої країни в процес транснаціоналізації пропонує враховувати два фактори - активність участі іноземних ТНК в економічній діяльності країни-реципієнта і участь ТНК з українським капіталом у світовій економічній діяльності. Можна привести ряд аргументів, які свідчать про позитивний вплив транснаціоналізації на зростання національного доходу насамперед за рахунок активізації інноваційних процесів в Україні. Однак, у нашій країні об'єктивно оцінити цей вплив - неможливо. Частина іноземних інвестицій, дійсно, сприяє зростанню обсягів виробництва та експорту інноваційної продукції. Проте, існують також значні суми, раніше вивезені за межі України і повертаються через систему офшорних компаній, таким чином, іноземні інвестиції часто спрямовані на вирішення питань власності, а не на структурну перебудову народного господарства та розвиток сучасних інноваційних галузей.

Резюмуючи вищевикладене, відзначимо, що в економічній літературі відсутнє повне і точне визначення поняття «економічна стратегія держави» і, зокрема, «зовнішньоекономічна стратегія», що обумовлює необхідність його уточнення, та визначення основних засобів її реалізації під впливом сучасних факторів транснаціоналізації.

Виклад основного матеріалу. Слово «стратегія» походить від грецького *strategia* (стратос - військо, аго - веду), тобто за походженням це військовий термін. В найбільш загальному розумінні стратегія - загальний, недеталізований план певної діяльності, який охоплює тривалий період, спосіб досягнення складної цілі [вікіп].

Стратегію можна визначити як сукупність правил для прийняття рішень, якими організація керується в своїй діяльності задля виконання своєї місії та досягнення поставленої мети. Складовими стратегії є кількісні й якісні критерії оцінки її виконання, правила взаємодії з навколишнім середовищем, внутрішні процедури та основні оперативні прийоми. Об'єкти і форми ЗЕД є пов'язаними елементами зовнішньоекономічних стратегій. Саме від об'єкта залежить - в якій формі суб'єкти ЗЕД воліють здійснювати міжнародний бізнес. Поставка традиційних товарів здійснюється на основі експортно-імпортних угод, реекспорту, реімпорту, співробітництва на компенсаційній основі, зустрічних поставок, лізингу, інтернет-торгівлі. Бізнес в сфері надання послуг (інформаційні технології, технічне обслуговування, науково-технічне співробітництво) базується на традиційному експорті-імпорті, СALS-договорах, виробничій кооперації. Інвестиційний бізнес, обмін інвестиціями здійснюється у формі прямих інвестицій, портфельних та ін. Валютно-фінансовий бізнес здійснюється як у формі сприяння та супроводу основної угоди, так і самостійних операцій в банківській сфері, електронна комерція

Сукупність принципів та напрямків розвитку різноманітних форм і методів здійснення та регулювання ЗЕД формують основу для розробки стратегії ЗЕД держави. На наш погляд, визначення можна представити в такій редакції: «Стратегія визначає ключові пріоритети і параметри зовнішньоекономічної політики держави в ув'язці з довгостроковими цілями і завданнями її внутрішньої політики на сучасному етапі розвитку ринкових відносин». В залежності від того, обмежує або, навпаки, стимулює держава розвиток міжнародних співвідносин, виділяють чотири основні види її зовнішньоекономічної стратегії (табл. 1).

На наш погляд, традиційна класифікація зовнішньоекономічних стратегій держави буде неповною, якщо не згадати про змішані, «прикордонних» станах. Умови втілення тієї чи іншої стратегії можуть бути твердими, коли, обрана державою, вона проводиться по всіх товарах і ринках, і м'якими, якщо це відбувається по окремих товарах і ринках. М'якість дозволяє більшості держав поєднувати у своїй діяльності декілька зовнішньоекономічних стратегій. Наприклад, країни Європейського Союзу дотримуються протекціонізму при взаємній торгівлі сільськогосподарськими товарами, в той час як по більшості інших товарних номенклатур колективно обрана стратегія вільної торгівлі. США відносно Японії по багатьох товарах дотримуються принципів вільної торгівлі, але в автомобілебудуванні між цими країнами існує взаємний протекціонізм.

Таблиця 1

Види зовнішньоекономічної стратегії держави

Найменування стратегії	Мета стратегії	Вплив ЗЕД на економіку держави	
		Позитивний	Негативний
Стратегія часткової ізоляції	Недопущення на внутрішній ринок держави певної категорії товарів	Захист національної ідеології і культурних традицій від товарів, що суперечать способу життя населення країни. Захист національних виробників і споживачів від несприятливої цінової кон'юнктури світових товарних ринків	Недемократичність ідеологічних заборон, обмеження міжнародного культурного обміну, погіршення якості вітчизняних товарів через зниження рівня конкурентної боротьби, скорочення товарного асортименту
Стратегія протекціонізму	Захист внутрішнього ринку від іноземної конкуренції, стимулювання експортного виробництва, імпорто-заміщення	Створення вітчизняним підприємцям пільгових умов господарювання, що особливо актуально для «молодої» ринкової економіки, в момент створення і першого етапу розвитку національних компаній. Перешкоджає банкрутства вітчизняних підприємств, сприяє збереженню робочих місць, зниження безробіття	Приймається державою під тиском підприємницьких структур, є індикатором низької конкурентоспроможності національного виробництва. Завдає шкоди споживачам і країні в цілому, тому що не використовуються вигоди міжнародного поділу праці. Можлива «консервація» технологічно застарілого виробництва (ефект монополії)

Стратегія вільної торгівлі («фріт-рейдерство»)	Скорочення обмежень у зовнішній торгівлі до мінімуму	Є індикатором високої конкурентоспроможності вітчизняних товарів, проводиться країнами, що займають лідируюче положення на ринку. Імпортна продукція не конкурує з внутрішнім виробництвом або є незамінною сировиною для вітчизняних галузей	Відносна дешевизна імпортованих товарів стимулює споживання, а значить – зменшення коштів, що спрямовуються на заощадження та інвестиції. Можливе погіршення сальдо торгового балансу країни
Стратегія накопичення дефіцитного ринку	Ліквідація дефіцитного національного ринку	«Протекціонізм навпаки» носить позитивний характер в умовах «ринку продавця», тобто незадоволеного споживчого попиту	Задоволення споживчого попиту відбувається на тлі погіршення торговельного балансу країни

Джерело: складено автором на основі [<http://finless.ru/>]

Крайньою формою обмежень на шляхах міжнародної торгівлі є «торгові війни», що представляють собою взаємне прийняття урядами двох країн заходів з обмеження доступу на їх внутрішні ринки експортних товарів один одного. Міжнародний досвід ведення «торгових воєн» свідчить, що в таких «бойових діях» програють обидві сторони. Це стало причиною виникнення в міжнародній торгівлі добровільного обмеження експорту.

Узагальнюючи вищесказане, слід перерахувати основні чинники міжнародної торгівлі та ЗЕД, які слід враховувати при виробленні ефективної зовнішньоекономічної стратегії:

- поглиблення міжнародного поділу праці та інтернаціоналізація виробництва;
- активізація діяльності транснаціональних корпорацій на світовому ринку;
- впровадження досягнень НТП, що проявляється в оновленні основного капіталу, створення нових видів продукції, виникненні нових галузей економіки та реконструкції старих;
- лібералізація міжнародної торгівлі на двосторонній і багатосторонній основі, що виявляється у скасуванні або зменшенні тарифних і нетарифних обмежень, створення вільних економічних зон, поширенні спільного підприємства;
- розвиток торгово-економічної інтеграції шляхом створення зон вільної торгівлі; введення єдиного тарифу щодо третіх країн, які не є учасником економічної групи або об'єднань; формування спільних ринків і валютно-економічних союзів;
- поява на політичній карті світу нових країн і «нових індустріальних держав».

Поліпшення показників розвитку зовнішньоекономічної діяльності України в умовах глобалізаційних-інтеграційних процесів залежить від вироблення адекватної стратегії ЗЕД, що дозволяє вирішити ряд проблем:

- створення національного інформаційно-аналітичного центру для швидкісної обробки інформації про останні досягнення НТП країн світу (наукових звітів, журналів, патентів, ліцензій, ноу-хау);
- розробка та впровадження нових фінансово-економічних і правових механізмів стимулювання науково-технічної діяльності для переходу від неефективної моделі ЗЕД з сировинної та посередницької орієнтацією до сучасної виробничо-інноваційної моделі;
- створення нового високоефективного ринку об'єктів промислової власності;
- створення мережі технопарків, технополісів і науково-технологічних зон;
- впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій;

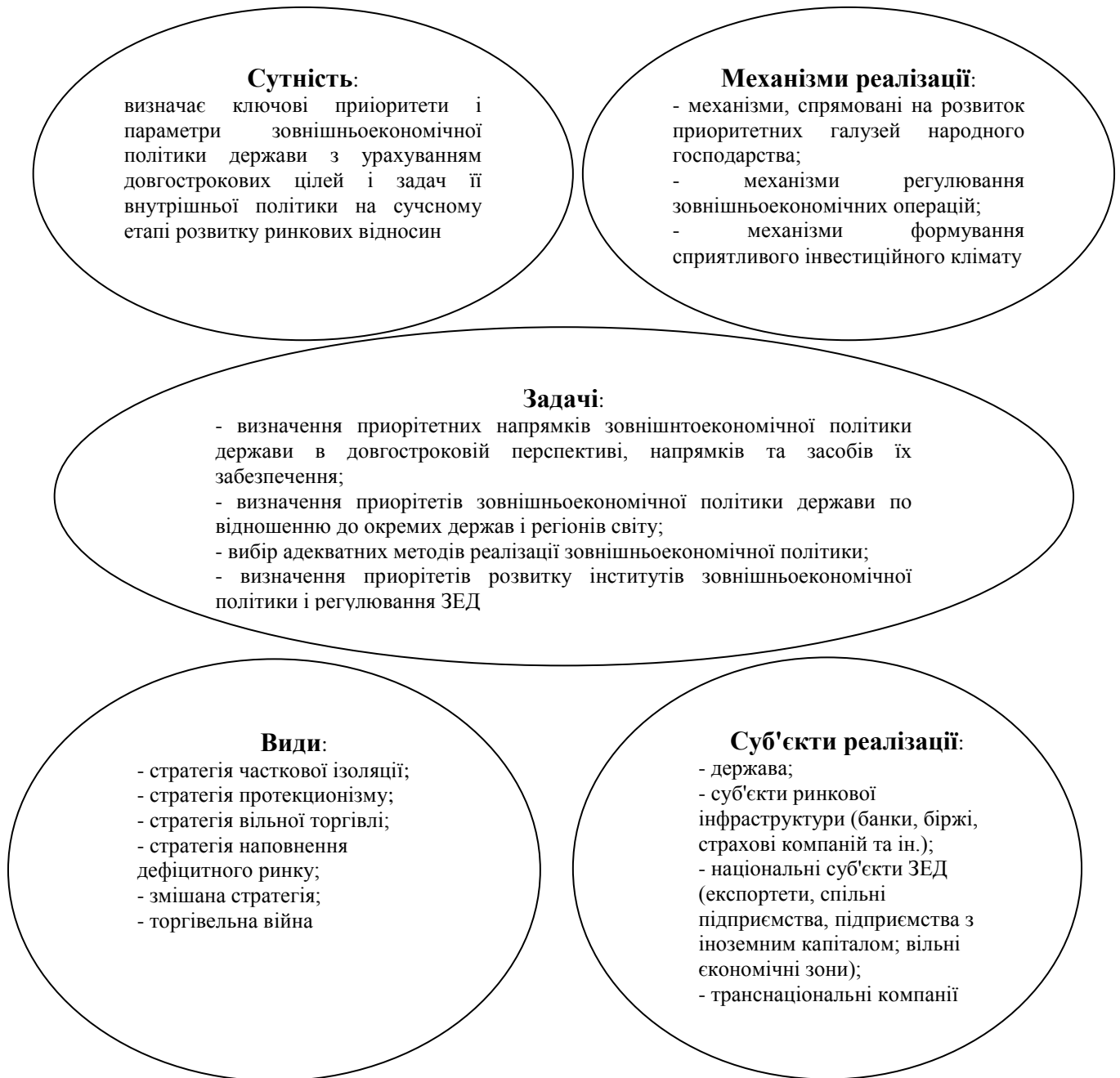

Рис. 1.4. Елементи стратегії зовнішньоекономічної стратегії держави
Джерело: складено автором

Факторами оптимізації зовнішньоекономічної діяльності України мають стати підвищення рівня і якості продукції чорної металургії і важкого машинобудування, розвиток конкурентоспроможних виробництв агропромислового комплексу, розвиток експорту ракетної і авіатехніки; розвиток і модернізація транспортної інфраструктури, залучення іноземного капіталу з метою прискорення модернізації, створення нових галузей і виробництв; розвиток міжнародного туризму, створення рекреаційних комплексів світового рівня; створення маркетингових і сервісних мереж на міжнародних ринках; придбання зарубіжних інноваційних технологій для створення конкурентоспроможних національних виробництв, впровадження міжнародних стандартів і процедур сертифікації; використання політичних та дипломатичних важелів впливу з метою забезпечення участі нашої країни у великих міжнародних проєктах, забезпечення

інформатизації зовнішньоекономічної діяльності; вдосконалення фінансових механізмів регулювання експорту.

При всій економічній потужності транснаціональних утворень, результат і масштаб їх діяльності багато в чому залежить від взаємовигідних умов, які повинні створюватися з боку національних урядів приймаючих країн. Питання взаємовигідності та взаємозалежності у відносинах між ТНК та державами має цілий спектр неоднозначних і парадоксальних аспектів.

Здатність національної економіки підтримувати стабільне зростання багато в чому залежить від залучення технологій ТНК у формі «дифузії прямих іноземних інвестицій» у виробничий комплекс. При цьому велике значення має здатність успішно адаптувати зарубіжні технології у вітчизняних умовах.

Висновки. Потреба української економіки в інвестуванні іноземного капіталу залишається, як і раніше, велика. Для зміни ситуації необхідно застосування системи заходів по стимулюванню залучення іноземних інвестицій в ті галузі економіки, які найкращим чином відповідають національним інтересам. Сформована економічна ситуація актуалізує необхідність України в терміновому збільшенні темпів промислового зростання і нарощування власних потужних транснаціональних гравців в контексті посилення національної конкурентоспроможності і модернізації економіки держави.

Більш того, порівнюючи позитивні та негативні сторони функціонування ТНК в економіці країни, можна впевнено зробити висновок про те, що конкурентоспроможність країни безпосередньо залежить від базування на її території та за її межами транснаціональних бізнес-одиниць. Процес утворення та експансії вітчизняних ТНК стратегічно важливий для Української економіки.

По-перше, українські транснаціональні корпорації є ефективним засобом виведення системи народного господарства на більш високий якісний, технологічний рівень. По-друге, виступають запорукою її подальшого вдосконалення і розвитку. По-третє, служать інструментом завоювання міцних геополітичних і геоekonomічних позицій країни у світі. Створення максимально сприятливого середовища та умов для зростання кількості і поліпшення якості цих ТНК виразно принесе шукані результати у вигляді посилення конкурентоспроможності економіки країни в цілому, що, у свою чергу, не може не враховувати держава в своїх заходи щодо стимулювання і регулювання процесів інтеграції української економіки в світову. Однак для сучасної України більш актуальним є питання, яким чином забезпечити стратегічне регулювання і координування процесів транснаціоналізації поряд з заходами державного сприяння експансії вітчизняного бізнесу за межі країни, головною метою якого є модернізація та подальша трансформація економіки.

Йдеться про наявність національної промислової, інвестиційної та політичної концепції, реалізація якої, головним чином, повинна бути пов'язана з підвищенням конкурентоспроможності галузей реального сектора і відмова від конкурентних переваг, заснованих на сировинній спрямованості. Необхідна чітка, жорстка політика держави по лобюванню інтересів національних компаній і підтримки їх закордонної експансії.

Слід визначитися з можливою моделлю економічного зростання в Україні, реалізація якої могла б сприяти зростанню конкурентоспроможності вітчизняної економіки на основі її транснаціоналізації. В силу своєї унікальності, Україні потрібно розробити власну модель, де держава активно взаємодіє з тими вітчизняними і зарубіжними ТНК, які найбільш активно беруть участь у розвитку та орієнтації на світовий ринок найбільш конкурентоспроможних сучасних галузей високотехнологічного комплексу, які можна назвати вогнищами модернізації.

Зараз дуже необхідне активне застосування методів державного регулювання транснаціональних процесів, які можна поділити на окремі групи:

- Заходи, спрямовані на збереження та посилення конкурентних сил в національних економіках: на макрорівні - в рамках антимонопольного законодавства, на макрорівні - в рамках антиінфляційної політики;
 - Заходи щодо врегулювання окремих галузей і сфер господарювання: підтримка сільського господарства, а також малого вітчизняного підприємництва; обмеження участі нерезидентів (в першу чергу ТНК) у приватизації стратегічно важливих об'єктів;
 - Державні заходи щодо впливу на стимулюючу функцію прибутку шляхом формування системи оподаткування з урахуванням організаційних особливостей ТНК;
- Для підвищення інноваційно-інвестиційної активності доцільні заходи:
- Необхідно ввести експертизу інвестиційних процесів вартістю від 100 млн. дол США, а також тих., Які фінансуються під гарантії при участі в них ТНК;
 - Прийняти законодавчий акт під назвою «Про перелік галузей, виробництв, видів діяльності, в яких діяльність іноземних інвесторів обмежується або забороняється»
 - Створити спеціальний орган, який би проводив моніторинг реальної ефективності залучення іноземних інвестицій
 - Активізувати процес створення власних ТНК, без яких Україна не зможе виступати на рівних на світовому ринку, і буде повністю залежна від іноземних ТНК на внутрішньому ринку.

Анотація

У статті розкрито сутність понять стратегія зовнішньоекономічної діяльності, транснаціоналізація. Проаналізовано основні методи державного регулювання транснаціональних процесів.

Ключові слова: транснаціоналізація. зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) країни, стратегія ЗЕД країни.

Аннотация

В статье раскрыта сущность понятий стратегия внешнеэкономической деятельности, транснационализация. Проанализированы основные методы государственного регулирования транснациональных процессов.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, транснационализация. внешнеэкономическая деятельность (ВЭД) страны, стратегия ВЭД страны.

Annotation

The article reveals the essence of the concept of strategy foreign economic activities. transnationalization. Analyzed the main methods of state regulation of transnational processes.

Keywords: vnesheekonmicheskaya activities transnationalization. foreign economic activity (FEA) of the country, the strategy of foreign trade of the country.

Список використаних джерел:

1. Барабашина Г.В. и Качан С.М. Зовнішньоекономічна політика Української держави [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/8716/1/Зовнішньоекономічна_політика_української_держави_Барабашина_Г.В.,_Качан_С.М..pdf>. Дата доступу: 09.07.2012.
2. Дергачев В.А. Международные экономические отношения. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. — 368 с
3. Жаліло Я. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика. Монографія / К. : НІСД, 2003.- 368 с.
4. Зиновьев Ф.В. Транснациональные корпорации. Монографія. / под ред. проф. Зиновьева Ф.В. и Рутова В.Е.- Сімферополь: Таврия, 2007-220с.:ил.-Рус.

5. Новикова И. В. Глобализация и рынок: поиски стратегии экон. развития в XXI веке.// Минск: Акад. управления при Президенте Респ. Беларусь, 2001- 246с.
6. Сутырин С.Ф., Шеров В.Г.Внешнеэкономическая стратегия России: итоги последнего десятилетия. // Вестник СПбГУ. Сер. 5. 2002. Вып. 2 (№ 13)
7. Филькевич, И. А. Формирование государственных приоритетов Республики Беларусь во внешнеэкономической деятельности. Минск: Армита-Маркетинг, Менеджмент, 1999 -280с.
8. Шелепов Ю.В. Транснаціоналізація міжнародної економіки та пошук шляхів інноваційної співпраці.// Збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців 15 квітня 2008 року. – К.: УДУФМТ, 2008 - 360 с.